

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE
ARCHEOGRAPHIC COMMISSION
M. HRUSHEVS'KYI INSTITUTE OF UKRAINIAN ARCHEOGRAPHY
AND SOURCE STUDIES

UKRAINIAN ARCHEOGRAPHIC YEAR BOOK

NEW SERIES

ISSUE 3/4

•

UKRAINIAN
ARCHEOGRAPHIC
COLLECTION

VOLUME 6/7

KYIV 1999

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
АРХЕОГРАФІЧНА КОМІСІЯ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА
ім. М. С. ГРУШЕВСЬКОГО

УКРАЇНСЬКИЙ АРХЕОГРАФІЧНИЙ ЩОРІЧНИК

НОВА СЕРІЯ

ВИПУСК 3/4

•

УКРАЇНСЬКИЙ
АРХЕОГРАФІЧНИЙ
ЗБІРНИК

ТОМ 6/7

КИЇВ 1999

Черговий випуск “Українського археографічного щорічника”, що виходить у світ, на жаль, із значним запізненням, знайомить читачів з новими працями з історії археографії та суміжних джерелознавчих дисциплін, публікаціями текстів та текстологічними розвідками, історико-джерелознавчими дослідженнями і оглядами широкого хронологічного діапазону, в основі яких лежать актові джерела XVI–XVIII ст., нарративні та полемічні пам’ятки XV–XVII ст., документальні й епістолярні матеріали XIX–XX ст., інші джерела, що зберігаються в українських та зарубіжних архівосховищах.

Редакційна колегія

П. С. СОХАНЬ (головний редактор),
Г. В. БОРЯК (заступник головного редактора),
І. М. ЗАБІЯКА, Н. П. СТАРЧЕНКО (відповідальні секретарі),
Я. Р. ДАШКЕВИЧ, Л. А. ДУБРОВІНА, Ю. А. МИЦИК,
В. І. НАУЛКО, Р. Я. ПИРИГ, О. В. ТОДІЙЧУК,
В. І. УЛЬЯНОВСЬКИЙ, В. С. ШАНДРА, Ю. І. ШАПОВАЛ

Підготовлено і видруковано за сприяння
Фонду Катедр Українознавства (ФКУ).
Програма українознавчих досліджень, фундатором якої є ФКУ,
фінансується за рахунок благодійних пожертв
українських громад США і Канади

О. С. РУБЛЬОВ (Київ)

НЕВІДОМІ ДОКУМЕНТИ ДО БІОГРАФІЇ Л. Д. ДМИТЕРКА ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЙОГО СЛІДЧОЇ СПРАВИ 1933 р.

У статті, яка вміщена у 2-му випуску “Українського археографічного щорічника” під назвою: “Михайло Козоріс: доля інтелігента”¹, було започатковано розповідь і публікацію документів про життєвий і творчий шлях тих представників західноукраїнської інтелігенції, які внаслідок бурхливих подій першої світової та громадянської воєн опинилися в Наддніпрянській Україні. У наступні роки вони, просякнуті ідеями націонал-комунізму, взяли активну участь у втіленні в життя політики “українізації”.

Певна частина західноукраїнської інтелігенції на терені УСРР брала діяльну участь в організації і роботі літературної організації “Західна Україна”. До її київської філії належав, зокрема, і М.К.Козоріс.

Ще 1925 р. при Спілці селянських письменників “Плуг” було організовано секцію “Західноукраїнський Плуг”, яка об’єднала літераторів, що поділяли комуністичну ідеологію і походили з Галичини, Волині, Підляшшя, Полісся, Холмщини, Буковини та Закарпатської України. Установчі збори цієї секції відбулися у Києві 19 квітня 1925 р.²

У наступні два роки відбувалася організаційна і творча експансія західноукраїнської секції “Плугу”, яка поширювала свою діяльність і на інші міста України, де мешкали літератори – вихідці із західноукраїнських земель. 1927 р. було оприлюднено постанову Політбюро ЦК КП(б)У “Політика партії в справі української художньої літератури”, в одному з пунктів якої йшлося: “Виходячи з того, що велика частина українських робітників і трудящих закордону перебуває в занадто скрутному стані щодо культурної творчості, до того ж на Радянській Україні перебуває чимало письменників Західної України – сприяти групі літературних сил Західної України (з Польщі, Чехословаччини та Румунії) в утворенні Асоціації західноукраїнських революційних письменників”³.

Це політичне рішення санкціонувало діяльність Спілки революційних письменників “Західна Україна”, статут якої зареєстровано 17 лютого 1927 р. За мету літературної організації було покладено: “... Об’єднувати революційні письменницькі сили Західної України, де б вони не були, для літературно-громадської роботи. У своїй роботі Спілка... йде до утворення

нової соціалістичної культури. В основу своєї праці Спілка “Західна Україна” кладе боротьбу з дрібнобуржуазною та власницько-міщанською ідеологією серед робітничо-селянських українських мас та ідеалістичним світоглядом серед інтелігенції й виховання як своїх членів, так і широких мас в дусі пролетарської ідеології та притягнення їх до активної творчої роботи в цім напрямку”⁴.

Членами ініціативної групи по утворенню літорганізації були С.М. Семко, Д.Ю. Загул, М.К. Козоріс, В.І. Атаманюк, Л.Л. Будай, М.О.Кічура, Д.П. Рудик, А.Ф. Турчинська, Я.М. Струхманчук та С.І. Канюк. Головою правління “Західної України” на зборах, які відбулися 7 березня 1927 р., обрано С.М.Семка-Козачука. Щоправда, керівник спілки, уродженець Холмщини, був досить далекий від літературних справ. Обіймаючи посаду ректора Київського інституту народної освіти (тодішня назва університету), головну увагу він приділяв викладацькій та науковій праці.

Попервах членами організації були не лише прозаїки, поети та перекладачі, але й художники. Я.М.Струхманчук був одним з фундаторів спілки. Із “Західною Україною” співпрацювали також В.І.Касіян (1896-1976), твори якого прикрашали її друковані видання, та скульптор І.В.Севера (1891-1971).

Влада підтримувала діяльність Спілки революційних письменників “Західна Україна”, розглядаючи її не лише як літературну, а насамперед ідеологічну організацію, що покликана була виховувати в дусі пануючої ідеології численних вихідців з західноукраїнських земель в УСРР, а також ширити революційну пропаганду серед українського населення, яке перебувало в складі Польщі, Чехо-Словаччини, Румунії. Діяльність Спілки “Західна Україна” ідеологічно спрямовувалася не лише Агітпропом ЦК КП(б)У, а й Закордонним бюро допомоги Компартії Західної України (ЗБД КПЗУ), що розташовувалося у Харкові. ЗБД КПЗУ підпорядковувався і харківський Клуб політемігрантів Західної України ім. І.Франка.

Із утворенням у Львові 1929 р. літературного об’єднання революційних письменників “Горно”⁵ останнє об’єднало закордонних українських літераторів, що поділяли марксистську ідеологію. Членами ж “Західної України” залишилися лише західноукраїнські літератори, які мешкали на терені УСРР⁶.

За перший період свого існування (1925-1930) Спілка “Західна Україна” випустила чотири числа неперіодичного журналу (“зшитка”) “Західна Україна” та два великих літературно-громадських альманахи під тією ж назвою, що їх видало ДВУ 1927 р. та 1930 р. Літературна організація мала філії у Києві, Харкові, Дніпропетровську, Одесі.

5-7 січня 1930 р. у Харкові відбувся з’їзд Спілки революційних письменників “Західна Україна”. На ньому, зокрема, було ухвалено перенести управу організації з Києва до Харкова, розпочати видання щомісячника “Західна Україна”, провести із врахуванням нових реалій

(існування комуністичного літературного об'єднання у Львові) перереєстрацію членів спілки. Внаслідок останньої в організації залишилось всього 25 осіб (в той час як на початок 1930 р. вона мала 38 членів по різних країнах Європи й Америки)⁷.

Отже, перед членами Спілки “Західна Україна” з усією гостротою постає дилема – або самоліквідуватись як літературне об'єднання, або ж залучити нових членів. Проблема кількості членів мала і фінансовий підтекст – від цього залежали урядові субсидії літературній організації⁸. Внаслідок вжитих заходів протягом 1930 р. до спілки було прийнято 7 нових членів.

Серед цих неофітів був і Любомир Дмитрович Дмитерко, початкуючий поет, уродженець Львівщини. Контакти зі спілкою зав'язалися у нього ще наприкінці 1929 р., а наступного року він вже брав участь у роботі її з'їзду в Харкові і став повноправним членом літоб'єднання.

У повноцінності його літературного обдарування не було підстав сумніватися, що засвідчили вже перші його книжки: “Іду!” (поезії) та “Вітер зі Сходу” (оповідання; обидві – 1930 р.).

Але не одним літературним талантом відрізнявся новобранець Спілки “Західна Україна”. Ледь ставши її членом, Любомир (попри своє лагідне ім'я) проявив негативні риси власної вдачі, ставши своєрідним “анфан теріблем” літорганізації.

Вирішивши вже за умов радянської влади, Л.Дмитерко був одним із тих молодиків, у яких підтримка влади й пануючої ідеології (на наш погляд, не штучна, а органічна, цілком свідомо) межувала із патологією. Близький за духом і дуже характерний для такої ментальності лист одного із дописувачів – якогось Олекси Корпана, очевидно, земляка поета, – який восени 1924 р. звертався до редакції київської газети “Більшовик”: “Дивуєшся, коли накінець київська публіка навчиться запам'ятовувати назви вулиць, переіменованих в честь наших революційних діячів-героїв. Особливо це помітно на афішах, які випускає російська драма під дирекцією Е.Е.Галантера. Здається, тов. директор Галантер, що ви також живете на сьомому році революції і повинні особливо тепер добре запам'ятати, що бувша вулиця Фундуклієвська зветься іменем Леніна”⁹.

За дивним збігом обставин, Л.Дмитерко вирішив, що й він має право вказувати членам “Західної України”, насамперед, її київської філії, що вони повинні “пам'ятати”, робити і – головне – *як і про що писати* (курсив наш. – О.Р.)

Цікава із цього погляду одна з його статей, вміщена 1931 р. у друкованому органі спілки. “У деяких своїх статтях і виступах я не раз підкреслював, що поетична продукція членів нашої організації... не є задовільна... Які основні наші хиби? – запитував у ній автор і давав відповідь. – Головною з них, я гадаю, є непартійність (у ленінському розумінні цього слова) творчості більшої частини наших поетів. Підмінення рішучої й загостреної класової боротьби обабіч кордону – індивідуалістичною тугою за “рідним краєм” – поневоленою, уярмленою, пригнобленою “батьківщиною” – стає за

вирішну лінію в творчості таких поетів, як *Марфієвич, Турчинська, Малицький* тощо”¹⁰.

Лапки у слові “батьківщина” стосовно західноукраїнських земель з’явилися у статті Л.Дмитерка не випадково – він, слідом за пануючою ідеологією, вважав, що єдиною справжньою батьківщиною трудящих усього світу є Радянський Союз.

Таким чином, початкуючий поет увійшов у зіткнення з молодшою генерацією Спілки “Західна Україна” – поетами М.І.Марфієвичем, А.Ф.Турчинською та Ф.М.Малицьким, кожний з яких був тим не менше старший і досвідченіший за їхнього критика. Але діставалось від нього і старшому поколінню, зокрема М.О.Кічурі. “По Кічурі я теж ударив у своїх статтях, бо творчість його теж вимагала критики”, – писав Л.Д.Дмитерко згодом (див. *док. №1*).

Немає дивного в тому, що члени київської філії Спілки “Західна Україна” в очі й поза очі почали називати Любомира “вискочкою, смаркачем, кар’єристом, запроданцем” (див. *док. №1*).

Чи не єдиним членом “Західної України”, до якого ставився з повагою Л.Дмитерко (додамо, що певним авторитетом користувалися у нього всі спілчани-партійці, зокрема М.Ірчан, І.Ткачук та ін. – переважно з харківської групи), був її секретар П.І.Гірняк. Показовий у цьому відношенні лист Л.Дмитерка від 31 січня 1932 р., надісланий із Кам’янця-Подільського до Гірняка у Харків. “Дорогий товаришу Гірняк! – йшлося в ньому. – Пересилаю на Ваші руки своє оповідання через те, що знаю Вашу до мене прихильність і сподіваюся на дружню відповідь. Прошу переглянути рукопис і чи він “підє” чи ні – повідомити про “його” огріхи...”¹¹.

Специфічне становище, яке посідав Л.Дмитерко серед членів київської філії Спілки “Західна Україна”, характерні риси його вдачі найкраще змальовані в листі М.К.Козоріса до П.І.Гірняка від 20 грудня 1932 р.: “... він (тобто Л.Дмитерко. – *О.Р.*) вважає, що “ЗУ” для нього вже зайва річ, він дивиться згори, так як хлопець на короткі штанята, коли одягнув вже довгі... Він парень толковий, має всі дані, щоб з його вийшли люди, якщо він спам’ятається і перестане “важнічати”, бо, знаєте, коли людина з 23-ох років починає “важнічати”, то що лишиться на старість?

Письменник, справжній, повинен бути скромний, безпретенсійний. А його було б шкода – матеріал хороший, треба б зберегти його від того, щоби заскоро постарівся”¹².

Наприкінці 1932 р. – на початку 1933 р. органами ДПУ УСРР було сфабриковано “справу” так званої “Української Військової Організації” (УВО), що мала реального прототипа на українських землях за західними кордонами УСРР. До процесу міфічної “УВО” було притягнуто чимало уродженців західноукраїнських земель, які мешкали в УСРР та посідали численні урядові, партійні та культосвітні посади. У вир репресій потрапили і члени Спілки революційних письменників “Західна Україна”. В першу чергу арешти розпочалися серед членів її київської філії.

Так, у ніч з 30 на 31 січня 1933 р. було заарештовано В.І.Атаманюка, про що встиг повідомити Управу спілки М.К.Козоріс в листі від 4 лютого¹³. 5 лютого “взяли” і його самого.

2 лютого 1933 р., теж у Києві, був заарештований Я.М.Струхманчук, 20 – М.І.Марфієвич, 24 – А.Ф.Турчинська-Дем’яненко, 25 – Ф.М.Малицький, 26 - М.О.Кічура... Усі вони написали заяви-каяття до Колегії ДПУ УСРР, в яких визнавали свою належність до “УВО”, дали відповідні “свідчення” й підписали протоколи допитів...

Через 25 років – у жовтні 1957 р. – завідуючий кафедрою іноземних мов Київського інституту фізкультури М.І.Марфієвич згадував, за яких обставин з’явилася його заява до колегії ДПУ УСРР від 22 лютого 1933 р.

Вночі 20 лютого його заарештували й до ранку протримали у будинку ДПУ по вул. Р.Люксембург, а о 10-й ранку в присутності 3-4 співробітників ДПУ розпочався перший допит, на якому заарештованому повідомили, що він є членом контрреволюційної організації. На що слідчі дістали відповідь, що Микола Іванович є членом Спілки революційних письменників “Західна Україна”, діяльність якої санкціонована ЦК КП(б)У, й до жодної контрреволюційної організації не належить.

Тоді працівники ДПУ заявили, що ця спілка становить собою не революційну, а контрреволюційну організацію та дали йому прочитати протоколи допитів тих її членів, які були ув’язнені раніше, – В.Атаманюка, М.Козоріса та ін., де останні визнавали свою “контрреволюційну діяльність”. Потім М.Марфієвичу було запропоновано написати усе, що йому відомо про літорганізацію “Західна Україна”. Протягом чотирьох годин він старанно викладав майже все, що знав про своїх товаришів, подавши, зрозуміло, об’єктивну картину роботи спілчан. Це не влаштувало слідчих. Як згадував Микола Іванович: “... Вони висловили своє обурення моєю “поведінкою”, всіляко мене почали лаяти, мої записи пошматували й кинули в кошик для сміття, мені запропонували подумати й відправили до в’язниці... Вночі 21 лютого мене знову викликали... дали мені чистого паперу й запропонували написати “щиросердечні свідчення”. Я зголоднів, не спав, а мені казали так, що “ось напишете, тоді дамо передачу, відпочинете, не турбуватимемо Вас” ...”

У будинку ДПУ за столиком перед аркушем чистого паперу М.Марфієвич просидів усю ніч 21 лютого, увесь день 22 лютого і весь цей час його змушували дати “правдиві свідчення”, обіцяючи за це спокій, побачення з дружиною тощо. Як зазначав він згодом, “не витримавши цього, я вночі 22 лютого написав червоним чорнилом заяву в ДПУ, у якій “зізнався”, що “є членом контрреволюційної організації”, що у складі цієї організації “провадив активну роботу проти Радянської влади”, назвав ряд осіб як учасників організації...”¹⁴.

“Я член контрреволюційної організації, що існує в Києві з 1925 р., – йшлося у цій заяві М.Марфієвича. – Ця організація, що мала на меті повалення Радвлади і встановлення фашистівської, ундівської України,

прикриваючись в боротьбі з Радвладою фірмою революційних письменників під назвою “Західна Україна”...” Завершувалася ця заява теж традиційно – її автор, який “щиро розкається”, обіцяв слідству дати в подальшому розгорнуті свідчення: “Бажаючи од всієї душі розкрити перед колегією ДПУ всю контрреволюційну роботу цієї організації, обіцяючи подати детально всі факти про роботу відомих мені осіб, рівночасно про свою роботу в усіх окремих ділянках, безповоротно пориваю всякі зв’язки з цією організацією – прошу Колегію ДПУ мене пощадити”¹⁵.

Серед членів київської філії літературної організації “Західна Україна” було заарештовано і Л.Дмитерка. Точну дату його арешту важко встановити. Навіть в оглядових матеріалах, що зберігаються в архіві Служби безпеки України і стосуються “справи” “УВО”, подекуди згадується дата 3 березня 1933 р. як час арешту літератора.

Проте матеріали його слідчої справи, добірка яких пропонується увазі читача, дозволяють уточнити цю дату. Ордер на арешт Л.Д.Дмитерка було виписано 10 лютого 1933 р., анкета звинуваченого заповнювалася 11 лютого... Але ж заява заарештованого Л.Д.Дмитерка до Київського обласного відділу ДПУ (док. №1) датована їм власноручно 6 лютого 1933 р. Ця суперечність (здавалось би – ще не виписаний ордер на арешт, а людина пише вже заяву до ДПУ, у якій згадуються “останні допити”) пояснюється дуже просто: на той час усталеною практикою у діяльності органів ДПУ УСРР були арешти осіб, які підозрювалися у “контрреволюційності”, без санкції прокурора та пред’явлення ордера на арешт. Очевидно, що саме так малася справа і у випадку із Л.Д.Дмитерком – ордер було виписано “заднім числом”. До специфічних “прийомів” ДПУ слід віднести і те, що слідчий повідомив літератора про арешт його колег А.Ф.Турчинської та Ф.М.Малицького як про доконаний факт, в той час як їх арешт відбувся пізніше.

На підставі наявної інформації можна висловити припущення, що літератор був ув’язнений 4-5 лютого 1933 р. – одночасно з М.К.Козорісом, який, як ми вже згадували, повідомив Управу спілки в Харкові про арешт В.І.Атаманюка і не забарився б це саме зробити щодо “толкового парня” (Л.Дмитерка), якби той був заарештований у межичасі між арештом В.І.Атаманюка і самого М.К.Козоріса.

Згадана заява Л.Д.Дмитерка від 6 лютого 1933 р. (док. №1) являє собою автограф олівцем на 7 аркушах шкільного зошита чи блокнота і яскраво змальовує ті напружені стосунки, що склалися у молодого поета з його колегами по літорганізації “Західна Україна”. Характерний цей документ і як ілюстрація болісних роздумів багатьох безневинно заарештованих людей, думка яких оберталася довкола усталеної (хоча й хибної) тези: “У нас даремно не заарештовують”.

Життєпис Л.Д.Дмитерка від 14 лютого 1933 р. (док. №2) становить собою автограф чорнилом. Цікавий він численними подробицями, що кидають світло на процес становлення Любомира Дмитерка саме як радянського літератора, який згодом перетворився в “коліщатко і гвинтик”

ідеологічної системи сталінської (а потім і постсталінської) тоталітарної держави і відігравав провідну роль у СРПУ. В автобіографії письменника привертає увагу і такий факт: його батько, тривалий час пропрацювавши на освітянській ниві і діставши ще за Австрії пенсію, повернувся до вчителювання в Наддніпрянській Україні і став ревним виконавцем директив влади. Зокрема, його “атеїстична” (читай – безбожницька) пропаганда в одному із сіл спричинилася до того, що релігійна громада (“куркульня” за Л.Дмитерком) пообіцяла його вбити, а хату спалити (док. №2). Таким чином, можна висловити припущення, що деякі риси вдачі Л.Дмитерка (зокрема, безкомпромісність екстремістського гатунку, здатність легко псувати взаємини із оточенням тощо) були успадковані від батька.

Слід зазначити, що ідеологічна ситуація сприяла виявленню саме таких негативних якостей особистості, а влада розглядала такі дії як доказ лояльності і безкомпромісності. Але ж далеко не всі інтелігенти схильні були до таких проявів лояльності (невипадково Л.Дмитерко писав про своїх колег по київській філії Спілки “Західна Україна”, що “люди пристосовуються... ради шматка хліба” (док. №1); він же особисто прагнув не пристосуватися, а очолити провід (бодай у літературі), повчати, наставляти, давати директиви...).

У документах №3-4 йдеться про обставини звільнення з-під варті Л.Д.Дмитерка. На відміну від більшості його колег по літературній організації, поет-початківець був звільнений. Мотиви, якими керувалося слідство у даному випадку, не зовсім зрозумілі. На заваді його засудженню стало, мабуть, не відкидання літератором звинувачення у приналежності до “контрреволюційної організації” (під арештом Л.Дмитерко перебував якихось два місяці, а людей ламали і змушували зводити на себе наклеп і через півроку-рік), а швидше вік Любомира. “УВО”, за сценарієм ДПУ УСРР, мала бути укомплектована переважно галичанами, бажано – колишніми військовими чи особами, які мали відношення до австрійського війська чи УГА (організація ж “військова”!). І якщо першій вимозі Л.Дмитерко відповідав своїм походженням зі Східної Галичини, то інших вимог не задовольняв внаслідок молодого віку – не встиг послужити у війську¹⁶.

Схема “УВО” в УСРР на тому етапі не передбачала, очевидно, й участі в організації амазонок-терористок. Тому з-під варті було також звільнено й Агату Турчинську, звісті про ув’язнення якої так радів Любомир. На відміну від нього, залякана жінка фактично відразу визнала свою приналежність до “контрреволюційної організації”. “На перших допитах я намагалася довести слідству, що ні до якої контрреволюційної організації не причетна й антидержавної роботи не проводила. Я свідчила, що перебувала членом літературної організації “Західна Україна”, у діяльності якої не бачила нічого негативного, – розповідала 25 листопада 1958 р. А.Ф.Турчинська. – На слідстві мене допитували вдень і вночі й внаслідок таких допитів я знесилилась і змушена була підписувати протоколи допитів, не читаючи їх. Наскільки я пам’ятаю зараз, я не визнала себе винною у приналежності до

антирадянської організації, внаслідок чого після двохмісячного перебування під вартою я була звільнена, а справу мою припинено”¹⁷.

11 травня 1933 р. було підписано постанову про звільнення з-під варти А.Ф.Турчинської, а 22 липня наступного року внаслідок того, що слідство нібито не зібрало достатньо доказів для притягнення літераторки до судової відповідальності, її “справа” надійшла прокурору Київської області на припинення...¹⁸

Напередодні звільнення Л.Д.Дмитерка вийшов друком черговий номер київського щоденника “Пролетарська правда”, де в статті “Проти куркульсько-петлюрівського націоналізму в художній літературі” літературознавці від вульгарного марксизму Є.С.Шабліовський (1906-1983) та П.Й.Колесник (1905-1987) громили, зокрема, й заарештованих членів київської філії Спілки “Західна Україна”. У публікації про М.К.Козоріса ми згадували вже, як оцінювалась у цій статті його творчість¹⁹.

Діставалося у цій статті і його колегам – Ф.Малицькому (“*віршомазові*”), М.Марфієвичу (“*націоналістичному піїтові*”) та ін. Згадувалося в цій “літературознавчій” розвідці й прізвище Любомира Дмитерка: “У своїх екскурсах в історію України ці “поетичні” льокаї українського куркуля намагаються просунути ідею безбуржуазності української нації, а саме минуле України подати, як безупинну боротьбу проти “Москви”, проти “чужоземних” Батиїв та Чингіз-ханів:

“І легіони гудзуватих рук
І орди пальців, ласих, жадних,
Постали повчищами навкруг,
Чекаючи на здобич кладну.
І тракти перегнулися круті.
Ті тракти хижаків, що з Азії, Європи
Угрузли в Україну. Тракти ті,
Що їх татарин, поляк і литвин
Місив галопом”

(Л.Дмитерко. “Твори”, ЛІМ, 1931)”²⁰

Через п’ятдесят років “співець куркульства” та “віршомаз” Ф.М.Малицький пригадував свої враження від цієї публікації. За вироком судової трійки при Колегії ДПУ УСРР від 9 травня 1933 р. його було засуджено до трьох років концтаборів. Ф.М.Малицького разом з іншими ув’язненими пізнього вечора привезли на київський вокзал, аби відправити до таборів. Як згадував літератор: “... Хтось навіть зумів кинути до вагона примірник київської газети “Пролетарська правда”, в якій великим підвалом на двох сторінках за підписом двох молодих кандидатів наук – Петра Колесника та Євгена Шабліовського – була надрукована стаття, в якій громилося письменників “Західної України”... Хоча “вчені мужі”, виконуючи чиєсь завдання, сумлінно “викривали” вчорашніх друзів, з якими разом училися, працювали, стаття з публічним доносом запізнилася, губила свою злободенність і здавалася зайвою: колишніх побратимів без їхньої допомоги вже

везли на північ. Слід сказати, що ці публічні доноси не врятували “літературознавців”, через кілька років вони теж одержали по десять літ ув’язнення”.

Якщо Федір Малицький на найближчі три роки став “каналармійцем”, то для Любомира Дмитерка нетривалий арешт був лише епізодом у біографії. Вже 1935 р. вийшла його чергова поетична збірка. Потім були роки Великої Вітчизняної війни, а згодом почалося сходження Л.Д.Дмитерка щаблями ієрархічної драбини СРПУ, на якій розмінювався його поетичний талант, але здобувалися численні нагороди...

Зрозуміло, що Л.Д.Дмитерко як один із найвищих функціонерів СРПУ другої половини 40-х років (і в подальшому) несе відповідальність за тогочасну кампанію вишукування численних “ізмів” у письменницьких лавах та літературних творах. Про це, хоча і в м’якій формі, йдеться й у спогадах про нього. Так, Ю.Збанацький писав: “Наприкінці 40-х років... набували особливої гостроти проблеми, зумовлені боротьбою за ідейну чистоту (!) літературного процесу. Ускладнена сумнозвісними обставинами періоду прикрих порушень ленінських норм, вона, та боротьба, супроводжувалась прикрими надмірностями, від яких подеколи перепадало й тим, хто не заслуговував нещадної критики... Серед керівного складу Спілки дехто старанно ухилявся від ролі доповідача... з тих чи інших “гарячих” питань. Отож доповідати з них доручалося кому-небудь молодшому. Оскільки... таким був Дмитерко, то ця місія випадала йому. І хоч... тексти таких доповідей попередньо обговорювались керівництвом Спілки й затверджувались ним, однак саме на доповідача через деякий час сипались усі “шишки”...”²³.

Важко сказати, наскільки у цих випадках завинили обставини, а наскільки - власна вдача Л.Д.Дмитерка. Зазначимо лише, що у зв’язку з діяльністю літератора у Республіканському комітеті захисту миру побувало апокрифічне висловлювання про нього: “Любо всьому миру, та не любо Любомиру”...

Водночас, не можна не наголосити, що Л.Д.Дмитерко чимало зробив для реабілітації репресованих за сталінщини українських письменників, зокрема колишніх своїх колег по літературній організації “Західна Україна” (див. *док. №5*). Кілька публікацій, присвячених творчості колишніх “зупівців”, з’явилося і на шпальтах редактованої ним (з 1962 р.) “Вітчизни”... (Втім, зробимо ще одне застереження: оцінки Л.Д.Дмитерком Ф.М.Малицького із плином часу зазнали істотних коректив).

Документи, які публікуються, подаються мовою оригіналу, із збереженням їхніх мовно-стилістичних особливостей. Документи №1-4 подаються за слідчою справою Л.Д.Дмитерка, №5 – за слідчою справою Ф.М.Малицького, що зберігаються в Державному архіві СБУ (далі – ДА СБУ). Документи систематизовано за хронологічним принципом.

¹ Див.: *Рубльов О.С.* Михайло Козоріс: доля інтелігента // Український археографічний щорічник. – К., 1993. – Вип.2. – С. 104-122.

² ЦДАМЛМ України, ф.579, оп.1, спр.1, арк.95.

³ Див.: Політика партії в справі української художньої літератури: Постанова Політбюро ЦК КП(б)У // Вісті ВУЦВК. – 1927. – 17 трав. – №110. – С.3.

⁴ ЦДАВО України, ф.166, оп.7, спр.274, арк.2.

⁵ “Горно” – літературне об’єднання революційних письменників Західної України (1929-1932), що діяло у Львові під впливом КПЗУ. Входило до Міжнародного бюро революційних письменників (згодом – Міжнародне об’єднання революційних письменників) з центром у Москві. Друкованим органом “Горна” був журнал “Вікна” (1927-1932). Активними учасниками об’єднання були В.Бобинський, С.Тудор, А.Волощак, П.Козланюк, Я.Галан, О.Гаврилюк та ін. Припинило свою діяльність внаслідок репресій польського уряду.

⁶ Див.: *Ткачук І.* Шість років праці “ЗУ” // Захід. Україна. – 1931. – №7/8 (19/20). – С.101-102.

⁷ Там само. – С.102.

⁸ ЦДАВО України, ф.166, оп.6, спр.8782, арк.26, 53.

⁹ *Більшовик.* – 1924. – 13 листоп. – №258. – С.6.

¹⁰ Див.: *Дмитерко Л.* Рішуче переглянути творчі позиції! Слово порядком творчої дискусії // Захід. Україна. – 1931. – №10. – С.86.

¹¹ ЦДАМЛМ України, ф.579, оп.1, спр.33, арк.19.

¹² Цит за: *Рубльов О.С., Черченко Ю.А.* Сталінщина і доля західноукраїнської інтелігенції (20-ті – 40-і роки ХХ ст.) // Укр.іст.журн. – 1991. – №2. – С.10-11.

¹³ ЦДАМЛМ України, ф.579, оп.1, спр.33, арк.22-22 зв.

¹⁴ ДА СБУ, спр.46046-ФП, арк.85, 87-90.

¹⁵ Там само, арк.29, 30 зв.

¹⁶ Деякі оприлюднені останнім часом документи свідчать, що “ціною” за це звільнення була згода поета на співробітництво з ДПУ як таємного агента (“сексота”) на прізвисько “Кобелянський” (Див.: Документи з історії НКВД УРСР / Публ. С.І.Білоконя // Наше минуле: Журнал незалеж. істор. думки за ред. С.Білоконя. – К., 1993. – №1(6). – С.117.)

¹⁷ ДА СБУ, спр.56862-ФП, т.2, арк.48.

¹⁸ Там само, спр.48695-ФП, арк.45-46.

¹⁹ Див.: *Рубльов О.С.* Михайло Козоріс: доля інтелігента. – С. 120.

²⁰ *Шабльовський Є., Колесник П.* Проти куркульсько-петлюрівського націоналізму в художній літературі // Пролетарська правда. – 1933. – 24 березня. – №60. – С.2.

²¹ *Малицький Ф.* Перековка: Повість власного життя // Вітчизна. – 1990. – №11. – С.88. Про репресії щодо авторів згаданої “літературознавчої” статті див.: З порога смерті: Письменники України – жертви сталінських репресій. – К., 1991. – Вип.1. – С.256-258, 461-463.

²² Див.: *Дмитерко Л.* Молода земля: Поезії. – К.; Харків, 1935. – 96 с.

²³ Див.: *Збанацький Ю.* Крізь роки... // Незакінчена розмова: Спогади, літературна спадщина: [Л.Д.Дмитерко]. – К., 1987. – С.14-15.

№ 1

Заява ув’язненого Л. Д. Дмитерка до Київського обласного відділу ДПУ УСРР

6 лютого 1933 р.

До Київського облвідділу ОДПУ
Арешт[ованого] Дмитерка Л.Д.

Заява

Поскільки* під час останніх допитів мені стало відомо, що я арештований у зв’язку з контррев[олюційною] організацією, яка існувала серед

* “Поскільки” дописано над рядком. Перед цим закреслено: “В зв’язку з тим, що”.

письменників, членів літоб'єднання “Західня Україна”, я вважаю за свій обов'язок заявити таке:

До цієї літорганізації я вступив у 1930 р. під час всеукраїнського з'їзду її в Харкові¹. Зпочатку, як початківець, що майже не мав друкованих творів, я ніякої ролі в цій літорганізації не грав. Потім* мене обрано було до бюро київської групи. Буваючи на зборах цієї організації, читаючи твори членів її та навіть виконуючи деякий час технічну роботу в видавництві “З[ахідня] У[країна]”, я побачив, що під маркою літературного об'єднання спілки революційних письменників^{2*} існувала по суті в Києві дрібно-буржуазна групка дуже сумнівної революційності. До Харківської групи, де була комуністична фракція й кілька пролетарських письменників, я цієї характеристики примінити не можу. Крім того, з роботою Харківської групи не знайомий. Отже, писатиму головню про Київ, де^{3*} виникла, власне, спілка “З[ахідня] У[країна]”.

До неї, повторяю, я вступив у 1930 р., тобто тоді, коли вона керувалася вже від партійних органів через Управу та комфракцію. З'їзд пройшов під гаслом революційної літературної організації, близького соратника ВУСППу², й так я ставився до цієї організації після з'їзду. В такому дусі були перші мої замітки про “З[ахідню] У[країну]” і в такому дусі я й до останнього часу кваліфікував усю організацію, проводячи рішучу й послідовну боротьбу проти окремих її членів.

Критичне моє ставлення до Київ-ЗУ змусило мене зацікавитись^{4*} історією цієї спілки, її, так би мовити, біографією. На підставі низки розмов з окремими людьми, членами та нечленами ЗУ, в мене склалося таке враження про “історичний шлях” цієї організації:

В 1927 чи 28 р., тобто в часи особливого пошвавлення ворожих виступів і тенденцій на ідеологічному фронті на Україні³ – *Василь Іванович Атаманюк*⁴ – типовий “літературний комерсант”, дуже сумнівна в ідеологічному відношенні людина (в минулому автор націоналістичних та любовно-бездарних творів), в особистому пляні людина безпринципна, почав заходитись коло утворення в Києві, при літоб'єднанні “Плуг”⁵ – західньоукраїнської секції. Я не маю підстав сказати, що це було зроблено з якоюсь^{5*} контрреволюційною метою, але, що це було зроблено з метою сколочення собі ідеологічного та матеріяльного капітальчику, для мене це ясно. Щоб збільшити свої “лави”, Атаманюк (разом, здається, з Кічурою⁶, Рудиком⁷ та Козорісом назбирав кількох “поетів”^{6*} як Турчинська, Малицький, Марфієвич, людей бездарних (не всі, розуміється, в однаковій мірі), політично-неписьменних (з радянського погляду), що не будучи

* Далі закреслений рядок – нерозбірливо.

2* Спілки революційних письменників” – дописано над рядком.

3* Далі закреслено – “вини”.

4* Далі закреслено “цією”.

5* “Якоюсь” дописано над рядком.

6* Далі закреслено – “тип”.

членами ЗУ, ніколи, мабуть, і не друкувались би в рад[янських] літер[атурних] журналах. Були в Київ ЗУ й люди (Будай), Осіюк, Струхманчук*³, Бабій, які взагалі з літературою нічого спільного не мали. Ця групка створила своє видавництво, на якому, використовуючи ті колосальні умови, які дає радвлада для розвитку укр[аїнської] культури, добре заробляв Атаманюк та його прибічники, яким він роздавав аванси під ріжні безперспективні роботи. Коли Спілкою ЗУ зацікавився Окрпарком і для роботи в ній направлені були партійні товариші, на приватних помешканнях Атаманюк збирав “безпартійні фракції”, що робили свої ухвали й потім на загборах провалювали партійні кандидатури. Про ці факти з неприхованим цинізмом розповів мені недавно сам Атаманюк, говорячи, що це, мовляв, було дуже давно і викликане не^{2*} опором партпровіду, а негативним особистим^{3*} ставленням до даних кандидатур (зараз не згадаю, до кого саме, пригадую, що Атаманюк називав прізвища членів КП(б)У – Лазоришака, Заклинського, Семка). Тоді ж (це було, здається, наприкінці грудня 1932 р.) Атаманюк зазначив, що він дуже жаліє, що сприяв тоді притягненню Ірчана до роботи в ЗУ. Тепер він за це жаліє, бо Ірчан – “шляпа”. На моє питання, чому так, Атаманюк відповів, що Ірчан передав усі справи на Гірняка, а Гірняк, мабуть, безконтрольно використовує гроші ЗУ. Про ці факти я мав поговорити з Ірчаном під час мого перебування в Харкові, але Ірчана не застав.

Взагалі про Атаманюка треба сказати, що це людина, яка без особистого зацікавлення, без особистої користи жодного кроку не зробить. Коли, після з'їзду його було виключено з спілки (за неприняття радянського громадянства, фінансові махінації тощо) й звільнено з роботи в видавництві, він по ворожому, непримиренно ставився до мене, мабуть через те, що я перейняв частину роботи в видавництві. Але після, коли моє значення та вплив у літературі зросли, Атаманюк зразу почав прикидатися моїм найкращим другом. В *творчості*^{4*} Атаманюк останнього часу без кінця повторював і переживував тему туги й тоски за “рідним краєм” – Галичиною. В творах його повно таких “перлів”, як у вірші, присвяченому Василеві Стефанику, де Атаманюк пише: “ми розбрелися хто куди, а захищати хлопські межі ти залишився сам один”. Це сказано про буржуазного (хоч і видатного) письменника та поміщика, що спокійненько живе собі з польським фашизмом. Художня цінність Атаманюкової творчості дуже низька.

Крім всього сказаного, наскільки мені відомо, Атаманюк мав постійне листування з закордоном, якось одержав звідти друкарську машинку тощо. Про всі нездорові явища (тужіння за рідним краєм – один з виявів націоналізму, занепадництво, пристосуванське^{5*}, поверхово-обивательське

* “Струхманчук” дописано над рядком.

^{2*} Далі закреслено “негативн”.

^{3*} “Особистим” дописано над рядком.

^{4*} Підкреслення Л.Д.Дмитерка.

^{5*} “Пристосуванське” дописано над рядком.

трактування рад[янської] дійсності тощо) я знав значно раніше, ніж це на одному з допитів* сказав мені слідчий т.Ракита. Два роки тому я написав дуже гостру^{2*} статтю про творчість Турчинської – де кваліфікував її, як пристосуванця до нашої дійсності й на матеріялі її творів показав хиби, характерні для багатьох поетів ЗУ. Ця стаття влітку 1931 р. появилася в харківській “Літературній газеті” під назвою “Версифікаторські зальоти” і викликала цілю “бурю негодовання” в КиївЗУ. Дві мої статті^{3*} – про Турчинську, Малицького, Марфієвича й інших у літературно-мистецькому декаднику “Пролетарської правди”, ще підсилили цю бурю, що остаточно була загострена моєю статтею “Рішуче переглянути ідеологічно-творчі позиції” в журналі “Західна Україна” та моїми виступами про цих письменників на різних літературних зібраннях. Мене почали ненавидіти, поширювали про мене безліч пліток, в очі мене називали – вискочкою, смаркачем, кар’єристом, запроданцем тощо. Увесь цей асортимент епітетів я почув тепер од слідчого ДПУ. Але це між іншим. Грубо-вороже ставлення до мене ніяк не могло примусити мене змінити свої погляди на цих людей. Про стан у КиївЗУ я писав до Управи ЗУ до Харкова, але треба признати, що керівництво з боку харк[івської] Управи було досить кволе. Я тоді звернувся до Облпаркому, до завсектору мистецтв т.Золотарьова й подав йому коротку характеристику членів КиївЗУ. Не знаю, де ділася ця моя заява (вона могла багато допомогти для своєчасного оздоровлення КиївЗУ та більшого^{4*} зацікавлення цією організацією). Не бачучи, щоб і ця моя заява щось допомогла (т.Золотарьова скоро перевели на якусь іншу роботу), я ставив питання про КиївЗУ на фракції та на Секретаріяті Київ-ВУСППу – зазначаючи, що КиївЗУ непевна, дрібнобуржуазна організація, але поскільки з політичних мотивів існування її необхідне, треба взяти її на літературно-громадський буксир. Мені відповіли, що Київ-ВУСПП не має сил обслужити свої робітничі літгуртки й немає змоги приділяти увагу ЗУ. До того ж ця справа вимагає розв’язання в Харкові.

Тим часом прірва між мною та КиївЗУ швидко зростала. Коли з частиною членів у мене були явно ворожі взаємини, через те, що я проти них виступав, то з іншими (Рудик, Кічура, Козоріс) просто не було й не могло бути нічого спільного. До того ж, по Кічурі я теж ударив у своїх статтях, бо творчість його теж вимагала критики. Вийти з цієї літорганізації я не мав прав, бо вважав, що в цілому вона має виконувати революційну функцію й допомагати в боротьбі за радянську Західну Україну. До того ж останнього часу керівництво від Харкова трохи посилилось. Здійснював його в основному Гірняк. Він говорив зо мною про переїзд на підпільну роботу в Галичину, писав мені, щоб негайно зібрати революційні тексти

* “На одному з допитів” – дописано над рядком; слідом за цим закреслено два слова у тексті – нерозбірливо.

^{2*} “Дуже гостру” дописано над рядком.

^{3*} Далі закреслено – “одра...”

^{4*} “Більшого” дописано над рядком.

для комуністичних пісень для Зах[ідної] України й обіцяв надіслати низку тем, на які треба було написати твори, в яких було б ув'язано проблему клясового й національного визволення Галичини, щоб паралізувати націоналістичний чад, що його поширює та використовує УВО й УНДО.

Такі відповідальні завдання змусили мене активізувати роботу КиївЗУ, яка зовсім була занепала. Але вороже ставлення до мене не зменшилось. Воно, навпаки, значно збільшилось неприхованою заздрістю до моїх творчих успіхів та моєю гострою критикою оповідання Малицького. В цьому оповіданні герої під час страйку поширюють проклямації УВО – й Малицький до зубів обстоював на загальних зборах ЗУ, що УВО – це революційна організація, і він цілком свідомо написав про листівки УВО під час страйку. Це змусило мене подумати про це, щоби* стряхнути атмосферу ЗУ, я хотів викликати до Києва Ірчана, заслухати звіт Управи, доповідь про чергові завдання організації тощо. Тут у мене виник новий інцидент, коли я виступив категорично проти пропозиції Атаманюка, щоб КиївЗУ видавала свою газету. Я вважав, що сил, які забезпечили б політичну витриманість такої газети, нема.

Таке коротко описане становище змусило мене відмовитись од секретарства в КиївЗУ (я передбачав провал своєї кандидатури, бо я був абсолютно самотнім), і на секретаря було обрано Рудика.

Після почалися арешти.

Тепер мені стало відомо, що під крилом спілки рев[олюційних] письменників “Зах[ідна] Укр[аїна]” існувала контрреволюційна організація. Це можливо. Але абсолютно неможливо, щоб уся спілка ЗУ – була однією, якою-небудь революційною чи контрревол[юційною] організацією. Це абсурд. Для людини, яка лише поверхово ознайомиться з історією та життям ЗУ, – це стане ясно. Для людини-діалектика, що знає про ту невпинну клясову диференціацію й боротьбу, яка відбувалася й відбувається на кожній ділянці нашого фронту, – це ще зрозуміліше. Я ніколи не повірю, що Ірчан і Атаманюк, Дмитерко і Малицький, Гірняк і Рудик – одно і те ж. Це смішно. Я знаю, що заарештований даремно, й через те ніякі загрози мене не лякають. Коли треба, щоб я сидів, значить треба. Кінець-кінцем я повернуся на свою роботу, а та сволоч, яка підло шкодила, більше шкодити не буде. Продумавши увесь свій шлях у спілці ЗУ, - я переконуюсь, що я ні в чому не винен. Хіба що в політичній короткозорості? Я протягом двох років писав і заявляв, що люди пристосовуються, але думав, що пристосовуються ради шматка хліба. А виходить, вони робили це, щоб шкодити, й у своїх тупих головах таки справді мріяли про “рідний край” та “рідну хатину”. Але ж моя провина зменшується, по-перше, тим, що я самотній увесь час боровся проти них і треба одверто сказати, що ніхто навіть з т[оваришів] партійців мені в цьому не допомагав. Хоч у розмовах і листах т[овариші] Ірчан і Гірняк мене підтримували, але публічно не виступали**. По-друге,

* “– думати про це, щоби” – дописано над рядком

** “Але публічно не виступали” дописано над рядком.

не треба забувати про директиви партії щодо роботи з попутниками. Мене й так обвинувачували в лівацтві, в голобельній критиці, й то не лише члени ЗУ, але й пролетарські письменники-партійці.

Звичайно, ніякі загрози з боку слідчого, ніякі заходи не змусять мене брехати. Я надто поважаю і ДПУ, й себе. Те, що я знаю, я казав, писав і далі так само робитиму. Коли б я знав про існування к[онтр]р[еволюційної] орг[анізації], про це негайно знав би ОПК й ДПУ. Але мені не треба бити себе в груди. Заяви слідчого про те, що я гнилий інтелігент, вроджений шовініст, я з обуренням відкидаю. Цього ніхто довести не може. Не можна ж іти за принципом: “всі коти сірі”. Я спокійно чекаю кінця слідства. Я знаю, що воно провадиться, як слід, і певен, що результати його будуть правильні. Якщо арештовані члени КиївЗУ свідчать про моє перебування в одній з ними к[онтр]р[еволюційній] орг[анізації], то це дуже цікавий і характерний зразок клясової боротьби й ненависти.

Все. Відколи довідався, що й Турчинська та Малицький арештовані, - аж легше стало сидіти. Правда, шкода часу й здоров'я, - але нічого не зробиш.

Отже – крапка.

Люб.[омир] Дмитерко.

6 лютого 1933 р.

ДА СБУ, спр.48 934-ФП, арк.21-27 зв. Оригінал. Автограф олівцем.

№ 2

Автобіографія Л. Д. Дмитерка

14 лютого 1933 р.

Народився 18 березня 1911 року в м[істеч]ку Винниках, біля Львова, в Галичині. Батько, син бідняка та робітниці Винницької тютюнової фабрики, вивчився на вчителя і вчителював у Галичині, аж доки не пішов на пенсію десь у перших роках ХХ ст. Мати – дочка службовця, здається, з м[істеч]ка Збаража. Після свого народження я змалку їздив з батьками-біженцями, спочатку 1914 р. перед російською царською армією* до Австрії (Відень), а потім 1916 р. повернувся до Винник. 1918 р., коли наступали із Львова поляки, батько знову тікав з сім'єю, аж до Жмеринки. Батькові було тоді біля 55 років, він одержував пенсію та займався трохи лікарюванням (робив експерименти лікування сонцем, хоч медичної освіти не мав, а вивчав медицину самотужки). У Жмеринці жили під час перебування Петлюри, до якого, скільки я пам'ятаю, батько ставився дуже негативно, як людина соціалістично (хоч і дрібнобуржуазно) настроєна взагалі, так і тому, що, за словами його, “Петлюра продав Галичину полякам”. У той час у нас переховувався нелегально більшовик, член компартії Петро

* Далі закреслено – “а потім”.

Антонович Сотанський, перший учитель мій та мого брата з питань політ-грамоти.

Під його впливом (мені тоді було 10 років) ми нетерпляче чекали більшовиків, з якими приїхали до м. Кам'янця-Подільського. Там жила моя сім'я до 1924 р. Тоді батько перейшов з Кам'янця вчителювати на периферію до агрошколи, яка була спочатку в с. Кривчику, а потім у с. Голозубинцях, Кам'ян[ецької] округи. 1924 р. я закінчив першу Кам'янецьку трудшколу й жив у Кривчику та Голозубинцях з батьками, бо не міг вступити до профшколи через брак літ. В 1925 р. батько переїхав до м. Вінниці, де хотів працювати, але так важко було з помешканням, що він (а з ним і сім'я) щось через 2 місяці повернулись до Кам'янця, й Окрнаросвіта призначила батька вчителем до с. Ходоровець, Жванецького р[айо]ну. Там батько вчителював до 1927 р. Я тим часом, разом з братом працював на громадській роботі і вступив до комсомолу, коли мені не було ще й 15-ти років. Був 1 1/2 року кандидатом, а в 1927 р. вже в Кам'янці, в лісовій профшколі, де я вчився з 1926 р., перейшов у дійсні члени ЛКСМУ. В 1927 р. батько, після загострення, завдяки громадській роботі, особливо антирелігійній пропаганді, взаємин з церковною громадою (тобто верхівкою - куркулями) не міг довше залишатись у с. Ходорівцях, бо надто часто почали підкидувати анонімні листи з погрозами вбити його й спалити школу* та однієї ночі побили вікна в нашому приміщенні. Тоді Окрнаросвіта [перекинула]** батька знову до м. Кам'янця, де він вчителював у ІV трудшколі й лісовій профшколі, а тепер викладає, здається, в лісовому та керамічному технікумах.

Я лісовій профшколи не закінчив, у 1928 р. вступив до Кам'янецького інституту народної освіти, де провчився рік, працював на активній комсомольській роботі, а в 1929 р. був направлений на хлібозаготівлю редактором виїзної газети "Червоний кордон" до Городоцького р[айо]ну, Проскурівської округи, а потім до Солобковецького р[айо]ну на Кам'янецьчині. Роботу мою Окрпарком схвалив як в основному політично правильну й восени того ж року я був відряджений на осінню засівкампанію й колективізацію до Ново-Ушицького р[айо]ну Кам'янецької окр[уги], який виконав тоді на 100% плян колективізації й був перейменований у Ново-Сталінський. Там у м[істеч]ку Ново-Сталінську я фактично організував першу на Кам'янецьчині районну газету, яка й виходить досі. Тоді ж у 1928 р. я почав писати й серйозно цікавитись літературою, посилав перші свої спроби до наших літературних журналів, між тим і до київського журналу "Західня Україна". Тоді до редакції газети "Червоний кордон" прийшли перші числа львівського журналу "Нові шляхи", які подобалися мені тим, що дуже прихильно настроєні були до Радянського Союзу. Через те я надіслав на адресу редакції цього журналу один із своїх початківських віршів, який

* "Й спалити школу" дописано над рядком.

** Прочитання здогадне – обрізана верхівка аркуша.

через свій революційний характер був видрукований з великими скороченнями, бо й так те число (№6 за 1929 р.* було сконфісковане польською цензурою. У грудні 1929 р. я одержав листа від літорганізації “Західня Україна” з проханням приїхати на всеукраїнський з’їзд цієї організації до м.Харкова. З’їзд відбувся на початку січня 1930 р., пройшов досить жваво, виступав на ньому М.О.Скрипник, і це ще більш зацікавило мене стати письменником. Через те я 1/III 1930 р. приїхав до м.Киева, де жив на Подолі, на Воздвиженській вул. №32 (займав кут у робітника-водника на прізвище, здається**, Мурланова) й жив з гонорарів за твори та 60 крб. на місяць одержував од в[идавницт]ва “Західна Україна” за те, що бігав по друкарнях, додивлявся за друкуванням книжок та правив коректу. Потім вступив на сценарні курси “Українфільму”, де провчився щось два чи три місяці, протягом 1931 р. жив з того, що одержував контрактацію од Державного Видавництва України, а з жовтня 1931 р. працював аж до дня арешту на Київській кінофабриці, як редактор-консультант та завідувач юнсектора (сектор комсомольських та дитячих фільмів). За цей час багато писав літературних творів, які друкував лише в радянських журналах та видав на Україні окремими книжками, як “Вітер зі Сходу” – оповідання, в[идавницт]во “Західня Україна”. 1939 р., “Іду” – поезії, Держвидав, 1930 р., та “Товтр” – поезії, Держвидав, 1931 р. Тепер у мене в друці збірка поезій “Перемога” (Держвидав “Література і мистецтво”) та повість “Листопад” у вид[авницт]ві “Західна Україна”.

Склад родини, до якої я належу: батько – Дмитро Костантинівич – 69-70 р., мати Марія Данилівна – 49-50 р., брат Ярослав, член ЛКСМУ, лектор Кам’янецького ІНО, сестра Надія Бойко, дружина Олександра Бойка, курсанта 3-го курсу кавшколи, члена ВКП(б), та сестра Марія – студентка Кам’янецького ІНО. Вся сім’я живе в Кам’янці. Я два роки як одружився з Тамарою Аркадьєвною Козакевич, з якою познайомився на сценарних курсах, де вона вчилася. Вона дочка залізничника з Фастова, до сценарних курсів працювала 4 роки в Київській філії Держбанку, закінчивши перед тим КІНГ, а вже живучи зо мною працювала на Київ[ському] трамвайному заводі ім.Домбала – як економіст та завідувач плянового відділу. З цієї роботи пішла 15/XII 1932 р. через свою та мою хворість.

Мені відомо, що в Галичині живуть батьків брат – селянин та сестра – замужня за поштовим службовцем-пенсіонером (ще австрійським) у м[істеч]ку Винниках. У Львові є троюродна сестра матери Филипа Бородаєвич – замужня за Володимиром Бородаєвичем, який, здається, зараз безробітний. З цими родичами батьки деколи листувались. Я писав їм останній раз років 3-4 тому, коли був у Кам’янці, дописав кілька слів до батькового листа (побажання здоров’я). Більше я їм не писав, бо не пам’ятаю навіть, як вони виглядають.

* “За 1929 р.” дописано над рядком.

** “На прізвище здається” дописано над рядком.

Взагалі за кордон, після того, як післав вірш до журналу “Нові шляхи” в 1929 р., я, здається, в 1930 р. з Києва послав 2 чи 3 вірші до редакції революційного журналу “Вікна” для спеціальної антології, яка, здається, не вийшла.

Оце основні риси моєї біографії. Дружина моя живе в Києві на Пролетарській вулиці, №3 кв.12.

Любомир Дмитерко

14 лютого [19]33 р.

Мої знайомі в м.Кам'янці, поза студентами, з якими я вчився, – це перш за все редактор газети “Червоний кордон” Мануїл Мойсеєвич Ровинський, який і зараз працює, здається, редактором однієї з районних газет. Потім секретар редакції Никифір Гаврилюк, що до того був зо мною знайомий, як зав[ідуючий] АПВ окружкому ЛКСМУ, та випусковий газети Борис Розенкранц. У Києві – перші мої найближчі знайомі – це письменники – Іван Ле, Юхим Зоря та інші письменник, партійці, й комсомольці. З непартійних я найбільш стикався з письменниками по двох лініях: на зборах “Західної України” з Козорісом, Рудиком, Атаманюком, Загулом тощо. Дружніх чи тривалих зв'язків ні з ким з них не мав, бо це люди старшого віку й у нас, крім походження з Галичини*, нічого спільного не було. З молодшими членами Київ-ЗУ – Марфієвичем, Турчинською та Малицьким – я перебував в дуже кепських взаєминах через мої статті, що гостро засуджували їхню творчість. По другій лінії я зустрічався з письменниками, що працювали разом зо мною в редактораті Київ[ської] кінофабрики – цебто з Леонідом Підгайним, Яковом Качурою, Яковом Савченком, Миколою Бажаном, Євгеном Адельгеймом та комсомольцями Віктором Гудимом та Аркадієм Добровольським. Ближчих взаємин з ними не було, хіба що Добровольський часом брав у мене читати книжки й позичав мені свої. Деколи я брав читати книжки в Качури. Ще до своїх знайомих мушу віднести директора кінофабрики Хмеля^{2*}, секретаря партколективу Левчука, режисерів тощо. Серед режисерів я працював над картиною “Вирішальний старт” з реж[исером] Борисом Тягном, а в останній час над ювілейним фільмом до XV-річчя ЛКСМУ – з реж[исером]-комсомольцем Луковим та над фільмом “Червона хустина” з реж[исером] Френкелем (почав роботу). Коли працював у в[идавництв]ві “Західня Україна”, зустрічався в службових справах з Литовським, який сидів потім у ДПУ по відомій видавничій справі та був звільнений. По кінокомісії ВУАМЛІНу працював, як вчений секретар, з Ів.Ів.Вроною, зав[ідуючим] сектору мистецтв Облпаркому. До своїх товаришів зараховую й секретаря свого колективу КСМ т.Зісктс (?)^{3*} та завсектору мистецтв обкому ЛКСМУ т.Кобилецького.

В Харкові знайомі: голова спілки “Зах[ідня] Укр[аїна]” Мирослав

* “З Галичини” дописано над рядком.

^{2*} “Хмеля” дописано над рядком.

^{3*} Прізвище нерозбірливе.

Ірчан, директор видавництва “Зах[ідня] Україна” Петро Гірняк, голова оргкомітету спілки рад[янських] письменників Іван Юльянович Кулик та письменник-комсомолець Леонід Первомайський. З секретарем “Зах[ідної] Укр[аїни]” Іваном Ткачуком знайомий теж, але дуже мало (бачився лише на з’їзді, на пленумі оргкомітету тощо). До ближче знайомих відношу ще в Харкову уповноваженого ЦК ЛКСМУ при тресті “Українфільм” Яшу Мордерера.

Л.Дмитерко

ДА СБУ, спр.48 934-ФП, арк.17-20 зв. Оригінал. Рукопис.

№ 3

**Постанова Київського обласного відділу ДПУ УСРР
про звільнення з-під варти Л. Д. Дмитерка**

23 березня 1933 р.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

1933 года, марта 23-го дня. Уполномоченный ОО К О О ГПУ РАКИТА, рассмотрев материалы следдела №3391, на гр[ажданина] ДМИТЕРКО Любомира Дмитриевича, по обвинению его в причастности в к[онтр]р[еволюционной] организации и найдя, что дальнейшее содержание его под стражей не требуется обстоятельствами дела, –

ПОСТАНОВИЛ

Избранную в отношении обвиняемого ДМИТЕРКО Любомира Дмитриевича меру пресечения изменить, *освободив* его из-под стражи.

Уполномоченный ОО

Ракита

СОГЛАСЕН: Нач[альник] след[ственной] группы

Гольдман

УТВЕРЖДАЮ: Зам[еститель] нач[альника] К О О ГПУ

Галицкий

ДА СБУ, спр.48 934-ФП, арк.12. Оригінал. Машинопис. Підписи - автограф.

№ 4

**Підписка Л.Д.Дмитерка Київському обласному відділові
ДПУ УСРР про нерозголошення ним таємниці слідства⁴**

25 березня 1933 р.

Подписка

Я, нижеподписавшийся, Дмитерко Любомир, даю сию подписку КОО ГПУ УССР в том, что обязываюсь суть всех разговоров и допросов, имевших место за время моего ареста, держать в самой строгой тайне и никому абсолютно об этом не говорить. В противном случае подлежу ответствен-

ности перед Коллегией ГПУ УСРР, как за разглашение тайн государственного характера, – в чем и подписываюсь.

Л.Дмитерко

Подписку отобрал Упол[номоченный] ОО КОО ГПУ
25 марта 1933 г.

Ракита

ДА СБУ, спр.48 934-ФП, арк.11. Оригінал. Рукопис. Підписи – автограф.

№ 5

**Відгук заступника голови Спілки радянських письменників
України Л.Д.Дмитерка про літератора Ф.М.Малицького
у зв'язку з розглядом справи щодо реабілітації останнього**

23 березня 1959 р.

О Ф. М. Малицьком

Я, Дмитерко Любомир Дмитриевич, 1911 г. рождения, служащий, украинец, член КПСС с 1943 р., заместитель председателя Союза советских писателей Украины, проживающий в г.Киеве по ул.К.Либкнехта 16, кв.27, настоящим подтверждаю, что знаю гр[аждаина] Малицького Федора Михайловича примерно с 1930 г. Знаю его как честного советского человека, способного поэта. У него, конечно, были стихотворения сильные и слабые, на, встречаясь с ним часто, я никогда не слышал от него ничего*, что могло бы вызвать к нему отрицательное отношение. Насколько мне известно, Ф.М.Малицкий и на своей основной работе, как педагог, отличался старательностью, честностью, был преданным советским патриотом. Поэтому я с удовольствием вспоминаю годы нашего знакомства и ходатайствую о пересмотре его дела.

Л.Дмитерко

г.Киев

23 марта 1959 г.

ДА СБУ, спр. 50340 – ФПарк. 79. Оригінал. Автограф.

¹ Йдеться про другий (або так званий “перший поширений” чи всеукраїнський) з’їзд Спілки революційних письменників “Західна Україна”, який відбувся 5-7 січня 1930 р. у Харкові в приміщенні Клубу політемігрантів Західної України ім.І.Франка.

З’їзд змінив статут Спілки, зараховуючи членами літорганізації лише тих західноукраїнських письменників, що працювали на терені УСРР (до того часу членство поширювалося й на закордонних літераторів); постановив перенести управу Спілки, редакцію журналу й видавництво з Києва до Харкова. З’їзд ухвалив видавати щомісячно журнал “Західня Україна”. Було обрано нову управу організації (голова – М.Ірчан, заступник Д.Рудик, відповідальний секретар – І.Ткачук; серед кандидатів до членів управи були Л.Дмитерко та А.Турчинська).

* Слово “ничего” дописано над рядком.

З промовою “Новий етап й нові завдання” на з’їзді виступив нарком освіти УСРР М.О.Скрипник. У дусі часу учасники з’їзду надіслали привітання ЦК КП(б)У, ЦК КПЗУ, Далекосхідній Червоній Армії; звернулися з відозвами “До пролетарських і революційних письменників всього світу” та “Плямуємо контрреволюційну роботу ефремовщини” (у зв’язку з процесом “СВУ”, що мав відбутися незабаром).

² ВУСПП – Всеукраїнська спілка пролетарських письменників (1927-1932) літературна організація, до складу якої входили І.Микитенко, Іван Ле, В.Сосюра, О.Корнійчук та ін. Друковані органи: “Літературна газета”, журнали “Гарт”, “Красное слово”, “Проліт” (євр. мовою). Виступала речником урядової ідеології, відзначалася екстремізмом, висунувши гасло “союзник або ворог”. Припинила свою діяльність після постанови ЦК ВКП(б) “Про перебудову літературно-художніх організацій” (23 квітня 1932 р.).

³ Йдеться про боротьбу з так зв. “шумськізмом-хвильовізмом”, що була інспірована тодішнім Генеральним секретарем ЦК КП(б)У Л.М.Кагановичем, пов’язаний із цим розлам у КПЗУ та ін. (Див. докладніше: *Панчук М.І.* Життя і смерть Олександра Шумського // Про минуле – заради майбутнього. – К., 1989. – С.326-330; та ін.).

⁴ *Атаманюк Василь Іванович* (1897-1937) – український поет, критик, перекладач, один з фундаторів Спілки “Західна Україна”. Репресований 1933 р. у “справі” “УВО”, розстріляний на Соловках 1937 р. Реабілітований 1965 р.

⁵ Йдеться про українську літературну організацію – Спілку селянських письменників “Плуг” (1922-1932), при якій 1925 р. було утворено західноукраїнську секцію, що 1927 р. відокремилася в Спілку “Західна Україна”.

⁶ *Кічура Мелетій Омелянович* (1881-1939) – український поет, автор поетичних збірок, перекладач. Закінчив Віденський ун-т (1910), працював адвокатом у Коломиї. Учасник першої світової війни, потрапив до російського полону. З 1918 р. жив у Києві, працював на різних посадах, зокрема, викладав німецьку мову у Київському художньому ін-ті. Член Спілки “Західна Україна”. Репресований 1933 р. у “справі” “УВО”, загинув 1939 р. Реабілітований 1989 р.

⁷ Рудик Дмитро Петрович (1893-1955) – український літературознавець. Після закінчення гімназії у Коломиї (1915) був призваний до австрійського війська. Після світової війни осів на Наддніпрянщині, з 1923 р. жив у Києві. Один із засновників Спілки “Західна Україна”. Автор літературно-критичних праць “Дмитро Загул” (1926), “Василь Стефаник” (1927), “Марко Черемшина”, “Ольга Кобилянська” (1927) та ін. Репресований 1933 р. у “справі” “УВО”, 1953 р. тяжко хворий повернувся до Києва. Реабілітований 1959 р.

⁸ *Козоріс Михайло Кирович (Кирилович)* (1882-1937) – український письменник, один із засновників Спілки “Західна Україна” (Див. докладніше: *Рубльов О.С.* Михайло Козоріс: доля інтелігента // Укр. археографічний щорічник. – К., 1993. – Вип.2. – С.104-122).

⁹ *Турчинська (Дем’яненко) Агата Федорівна* (1903-1972) – українська поетеса і прозаїк, член Спілки “Західна Україна”. Закінчила Київський ІНО (1926). 24 лютого 1933 р. була заарештована у “справі” “УВО”, 11 травня того ж року – за відсутністю доказів – звільнена. У липні 1934 р. слідчу справу щодо А.Ф.Турчинської було припинено через те, що слідство не зібрало проти неї достатніх доказів.

¹⁰ *Малицький Федір Михайлович* (1900-1988) – український поет і прозаїк, член Спілки “Західна Україна”. Закінчив Київський ІНО (1929). Автор збірки поезій “Холмщина” (1927), книжки “На панських ланах”, “Коллективними шляхами”, повісті “Бистрий Буг”, збірки “Поезії” (усі – 1931 р.) та ін. 1933 р. репресований у “справі” “УВО”. Покарання відбував на будівництві каналу Москва – Волга. Звільнений 1936 р., реабілітований 1959 р. (Див. докладніше: *Малицький Ф.* Перековка: Повість власного життя // Вігчизна. – 1990. – №11. – С.83-111).

¹¹ *Марфієвич Микола Іванович* (1898-1967) – український поет і прозаїк, член Спілки “Західна Україна”. Закінчив Чернівецький учительський ін-т (1920), аспірантуру при Ін-ті мовознавства ВУАН (1932). Автор книжок віршів, поем, повістей “Проти бояр” (1929), “Крутіж” (1931). 1933 р. репресований у “справі” “УВО”. Покарання відбував на будівництві каналу Москва – Волга. 1936 р. звільнений. Реабілітований 1958 р.

¹² *Будай Левко Лукич* (рік нар. і см. невід.) – український письменник, один з фундаторів Спілки “Західна Україна”, автор оповідань на західноукраїнську тематику.

¹³ *Струхманчук Яків Михайлович* (1884-1937) – український графік. Навчався у Краківській та Паризькій академіях мистецтв (1906-1913). Учасник першої світової війни, був у російському полоні, згодом в УГА та ЧУГА. З 1924 р. мешкав у Києві, працював викладачем, науковим співробітником ВУАН. Один із засновників “Західної України”. Репресований 1933 р. у “справі” “УВО”, 1937 р. розстріляний. Реабілітований 1964 р. (Див. докладніше: *Нестуля О.О.* Київський крайовий інспектор: Я.М.Струхманчук // Репресоване краєзнавство:20-30-і роки. – К., 1991. – С.267-272).

¹⁴ *Бабій Михайло* (рік нар. і см. невід.) – літератор-початківець, член “Західної України” (її київської філії). У протоколі допиту А.Ф.Турчинської від 26 лютого 1933 р. про нього, зокрема, читаємо: “Особисто мною 1931 р. було завербовано до нашої організації Бабія Михайла... і згодом Бабій перебував у нашій к[онтр]р[еволюційній] організації” (ДА СБУ, спр.48 695-ФП, арк.34).

¹⁵ *Лазоришак Олексій Миронович* (нар. 1892 р.) – уродженець м.Рава-Руська на Львівщині. Випускник Віденського ун-ту, служив в австрійському війську, в УГА, у Червоній армії (1920-1923). Згодом на профспілковій роботі в Києві (член президії, зав.культсектором міськпрофради) та Харкові (з 1930 р. – член президії ВУРПС), був директором театрів “Березіль” (з 1932 р.) та його наступника (з 1935 р.) – Харківського українського драматичного театру ім.Т.Г.Шевченка.

Як видно з протоколу засідання управи літорганізації від 29 червня 1929 р., на початку червня того ж року В.І.Атаманюк при обговоренні кандидатури Лазоришака до Управи “Західної України” (напередодні скликання річних зборів організації) висловлювався категорично проти, вважаючи, що Спілці “хочуть накинути якогось профбюрократа” (ЦДАВО України, ф.166, оп.6, спр.8782, арк.130 зв.).

Заклинський Ростислав Романович (1887-1974) – український літературознавець і письменник, доктор права (з 1918 р.). Закінчив Віденський ун-т (1913), Самаркандський вчительський ін-т (1941). Викладав у Кам'янець-Подільському ІНО (1921-1926), з 1926 р. – у київських вузах. Був директором Київського історичного музею. У 1930-1933 рр. – ст. наук. працівник Ін-ту Тараса Шевченка (Харків). Член “Західної України”. Репресований 1933 р. у “справі” “УВО”. Реабілітований 1958 р.

¹⁶ *Семко-Козачук Семен Михайлович* (1889-1938) – один із засновників Спілки “Західна Україна”, голова її правління (до 1929 р.). Закінчив Московський ун-т (1915). Прапорщик царської армії. Член УПСР (1905-1906, 1912-1916), УКП (боротьбистів) (з 1918 р.), ВКП(б) (з 1920 р.). У 1918-1923 рр. на господарській і партійній роботі у Вінниці, Києві, Харкові, Москві. З 1924 р. – у Києві – в губкомі та окрпарткомі КП(б)У, викладач та ректор Київського ІНО. З вересня 1929 р. – у Харкові: член Колегії НКО УСРР (1929-1931), зав. відділом держстраху Наркомфіну УСРР. Репресований 1935 р. у “справі” “боротьбистів”. Розстріляний 1938 р., реабілітований 1956 р.

¹⁷ *Ірчан Мирослав* (власне – *Бабюк Андрій Дмитрович*) (1897-1937) – відомий український прозаїк і драматург. Закінчив Львівську вчительську семінарію (1914). Служив у австрійському війську, згодом в УГА та ЧУГА. З 1920 р. член КП(б)У. З 1922 р. жив за кордоном (Чехо-Словаччина, Канада). 1929 р. приїхав до УСРР. З січня 1930 р. очолював управу “Західної України” (саме цей факт і мав на увазі В.Атаманюк, говорячи про “притягнення Ірчана”). Репресований у “справі” “УВО” 1933 р., розстріляний на Соловках 1937 р. Реабілітований 1956 р.

¹⁸ *Гірняк Петро Іванович* (рік нар. невід. 1933 р. наклав на себе руки) – поет, член Спілки “Західна Україна”. На початку 1930-х років завідуючий видавництвом та секретар цієї літературної організації.

¹⁹ “... його [Атаманюка] було виключено з спілки... й звільнено з роботи в видавництві” – конфлікт В.Атаманюка з колегами по організації зафіксовано у протоколі засідання управи “Західної України” від 29 червня 1929 р. Ревізійна комісія, що обслідувала видав-

ництво Спілки, яким керував В.Атаманюк, констатувала “хаотичний і заплутаний стан справ”. Виправдовуючись, останній, зокрема, навів слова одного із “відповідальних членів” літоб’єднання, який сказав йому: “Не сварись з вищими чинами в Спілці, бо з тобою зроблять те саме, що зробили з Єфремовим” (прізвище колеги він відмовився назвати). Тоді ж Атаманюк запропонував виключити його зі Спілки. Але питання про це було відкладене.

20 травня 1930 р. управа “Західної України” повідомила, що на засіданні 27 квітня В.Атаманюка виключено з членів організації за: “а) злочинно недбайливе ставлення до обов’язків як уповноваженого видавництва “Західна Україна”; б) склочне і неетичне поведіння в організації; в) зв’язок з право-попутницькими елементами...; г) за розповсюдження “теорій” про потребу ліквідації спілки “ЗУ”...” Ця постанова була підтверджена на засіданні управи 14 травня 1930 р. (ЦДАВО України, ф.166, оп.6, спр.8782, арк.141; Повідомлення Спілки революційних письменників “Західна Україна” // Західна Україна. – 1930. – №5. – С.64.)

Але через деякий час В.І.Атаманюк відновив своє членство у Спілці. Принаймні, 9 липня 1932 р. йому було видано “Уповноваження”, яким стверджувалося, що “тов. Атаманюк В. є уповноважений Видавництва Спілки революційних письменників “Західна Україна” в Києві”. Згідно із цим документом йому доручалося “одержувати” листування і пересилки поштою і залізницею, переводити операції, зв’язані з виданням книжок в Облліті та в друкарнях, здавати до друкарень замовлення та одержувати готову продукцію” тощо (ЦДАМЛМ України, ф.579, оп.1, спр.33, арк.70).

²⁰ *Стефанік Василь Семенович* (1871-1936) – видатний український письменник, автор низки творів з життя галицького селянства.

²¹ “Це сказано про буржуазного... письменника... що спокійненько живе собі з польським фашизмом”: письменник-початківець Л.Дмитерко в даному випадку йде слідом за вульгаризаторськими характеристиками примітивного “марксіського” літературознавства того часу, за якими В.Стефанік розглядався як “попутник” “революційного” селянського руху у Східній Галичині.

Абсолютно не відповідає дійсності твердження Л.Дмитерка щодо “спокійненького” життя В.Стефаніка за Польщі. Останні роки життя видатного майстра слова були потьмарені хворобами та матеріальними нестатками. Особливо це стосувалося часу, коли у травні 1934 р. РНК УСРР скасував “довічну” пенсію, яка була призначена В.Стефаніку 1928 р. (Див., наприклад, листи письменника до відомого діяча уніатської церкви А.Шептицького: *Листи В.Стефаніка до А.Шептицького* / Публ. О.Купчинського // Записки НТШ. – Львів, 1990. – Т.221: Праці філологічної секції. – С.308-325).

²² *Ракита Григорій Лазарович* (1906 р. – ?) – співробітник Київського обласного відділу ДПУ-УДБ НКВС УРСР (1930-1938 рр. – практикант, уповноважений 1-го відділення Особливого відділу, Транспортного відділу, помічник начальника відділення Особливого відділу), у 1938-1939 рр. – начальник відділення Особливого відділу УДБ НКВС СРСР по Омській обл. З 1940 р. у системі Наркомбуду СРСР – заст. начальника будівництва військово-морської бази у м.Поті та ін. З 1948 р. по 1956 р. – начальник спецбудівництва №113 у м.Осипенко Запорізької обл.

²³ “Пролетарська правда” – щоденна газета, орган Київського обкому (до 1925 р. – губкому, до 1930 р. – окружкому) і міськкому КП(б)У, обласної (губ-, окрвиконкому) та міської Рад депутатів трудящих. Створена 1921 р. як “Пролетарская правда”, з 1925 р. видавалася укр. мовою. 1925 р. до неї влило газ. “Більшовик”, 1931 р. – газ. “Киевский пролетарий”. З 28 жовтня 1943 р. видавалася під назвою “Київська правда”.

²⁴ Йдеться про статтю: *Дмитерко Л.* Рішуче переглянути творчі позиції! Слово порядком творчої дискусії // Західна Україна. – 1931. – №10. – С.86-96.

Порівнюючи в ній, наприклад, книжку Ф.Малицького “Поезії” (1931) з його ж “слабенькою учнівською книжечкою “Холмщина”, що вийшла з друку ще 1927 року”, Л.Дмитерко зауважував, що автор не зробив “жодного кроку вперед”. І далі: “Малицький не

тільки не визнав за собою будь-яких помилок, а навпаки чванливо заявляв про те, що на нього, мовляв, чіпляють ярлички...". Щодо А. Турчинської критик зауважував: "На сьогодні поетична творчість її стоїть на дуже низькому ідейно-художньому рівні, часто навіть слугуючи клясовому ворогові: те, що деякі її рядки звучать нині в унісон з... рядками одверговорожими, ... це для Турчинської дуже загрозливий факт" (див.: Західня Україна. – 1931. – №10. – С.88, 90, 93).

²⁵ "УВО" – "Українська військова організація" (1920-1929): йдеться про реальну організацію, створену на еміграції полковником Є.Ковальцем. 1929 р. увійшла до складу "ОУН".

²⁶ "УНДО" – Українське національно-демократичне об'єднання (1925-1939) – найбільший український політичний блок у Східній Галичині міжвоєнної доби.

²⁷ "ОПК" – округовий партійний комітет КП(б)У (у даному разі – Київський).

²⁸ "... коли наступали із Львова поляки" – йдеться про події польсько-української війни (листопад 1918 р. – липень 1919 р.), коли у Східній Галичині відбувалися бойові дії поміж збройними силами ЗУНР – УГА та польською армією.

²⁹ "... Петлюра продав Галичину полякам" – 21 квітня 1920 р. між УНР і Польщею було укладено загальну і торговельно-економічну конвенцію. Кордон між Польщею та УНР встановлювався по лінії, що її війська Пілсудського вже зайняли. Отже, у межах Польщі залишилися Холмщина, Підляшшя, Посяння і Лемківщина (з 1918 р.), Західна Волинь і частина Полісся (з травня 1919 р.) і вся Галичина (з липня 1919 р.). Разом із тим Польща відмовилася од претензій поширитися до кордонів 1772 р. Відмова Пілсудського від історичних прав на частину українських земель мала символічне значення. Натомість, відмова Петлюри від урочисто проголошеної за його участю злуки УНР і ЗУНР була політичним актом. Для Пілсудського було важливим, що УНР заявила про відсутність у неї претензій на західноукраїнські землі з населенням близько 10 млн. чол. Угода Петлюри з Пілсудським викликала рішучий осуд абсолютної більшості українського громадянства Східної Галичини.

³⁰ "Нові шляхи" (1929-1932) – український літературно-науковий, мистецький і громадський щомісячник у Львові, який видавався за редакцією А.В.Крушельницького. Мав радянофільське забарвлення, субсидіювався урядом УСРР.

³¹ "Українфільм" (1930-1938) – Державний український трест кінофотопромисловості "Українфільм" ВРНГ УСРР. У слідчій справі літератора в окремому конверті зберігаються комсомольський квиток, а також посвідчення на ім'я Л.Д.Дмитерка, редактора Київської кіно-фабрики тресту "Українфільм" (ДА СБУ, спр.48 934-ФП, арк.16.)

³² "ІНО" – Інститут народної освіти.

³³ "КІНГ" – Київський інститут народного господарства.

³⁴ "Вікна" (1927-1932) – громадсько-політичний, літературно-художній та мистецький щомісячник у Львові, легальний орган ЦК КПЗУ, який видавався за редакцією В.Бобинського, потім – С.Тудора. Субсидіювався урядом УСРР.

³⁵ "АПВ" – агітаційно-пропагандистський відділ, агітпропвідділ.

³⁶ *Ле (Мойся) Іван Леонтійович* (1895-1978) – український письменник.

³⁷ *Зоря Юхим Петрович* (1902-1971) – український письменник.

³⁸ *Підгайний Леонід Єрофейович* (1899-1950) – український літератор. Закінчив Київський ІНО (1928) та аспірантуру. Працював у редакції газ. "Пролетарська правда", редактором Київської кінофабрики, у вид-ві "Радянська школа".

³⁹ *Качура Яків Дем'янович* (1897-1943) – український письменник, прозаїк. Закінчив Київський ІНО (1925), працював у редакціях газет та журналів, на Київській кінофабриці. В роки Великої Вітчизняної війни потрапив у полон, загинув у концтаборі у жовтні 1943 р.

⁴⁰ *Савченко Яків Григорович* (1890-1937) – український поет, кінознавець і театрознавець. Працював у редакціях київських газет "Більшовик" і "Пролетарська правда", з 1929 р. – редактором у ВУФКУ й на Київській кінофабриці (1931-1933). Автор ряду книжок, серед них – "Народження українського радянського кіно" (1930). Репресований і розстріляний 1937 р. Реабілітований 1958 р.

⁴¹ *Бажан Микола Платонович* (1904-1983 – відомий український поет та суспільно-політичний діяч, академік АН УРСР.

⁴² *Адельгейм Євген Георгійович* (1907-1982) – літературознавець. Закінчив Київський ІНО (1931). Працював редактором на Київській кінофабриці, викладав у педінституті та кіноінституті.

⁴³ *Гудим Віктор Іванович* (1909-1937) – український поет. Закінчив Київський ІНО (1931). Працював у редакціях газет і журналів, на Київській кінофабриці. Репресований 1937 р. Реабілітований 1960 р.

⁴⁴ *Добровольський Аркадій Захарович* (1911-1969) – перекладач, кіносценарист. Працював на Київській кінофабриці – редактором-консультантом і штатним сценаристом (до 1936 р.). Один із авторів сценарію кінофільму “Трактористи” (1936). Репресований 1937 р. Реабілітований 1957 р.

⁴⁵ *Тягно Борис Хомич* (1904-1964) – український режисер, педагог, н.а. УРСР з 1954 р. Закінчив Київський музично-драматичний ін-т ім.М.В.Лисенка (1923). Працював режисером у театрах Дніпропетровська, Дніпродзержинська, Одеси. З 1948 р. – головний режисер Львівського українського драматичного театру ім.М.Заньковецької. На кіностудії “Українфільм” поставив фільми: “Охоронець музею” (1930), “Фата моргана” (1931), “Вирішальний старт” (1933).

⁴⁶ *Луков Леонід Давидович* (1909-1963) – український та російський кінорежисер, н.а. РРФСР з 1957 р. Фільми на Київській кіностудії: “Велике життя” (1-ша серія, 1939), “Олександр Пархоменко” (1942).

⁴⁷ *Литовський Петро Йосипович* (рік нар. і см. невід.) – контрагент, уповноважений Видавництва “Західна Україна”, який мав власну контору у Києві і відповідав за поширення друкованих видань літорганізації.

⁴⁸ ВУАМЛІН – Всеукраїнська асоціація науково-дослідних марксистсько-ленінських інститутів (1931-1936).

⁴⁹ *Врона Іван Іванович* (1887-1970) – український мистецтвознавець. Закінчив Московський ун-т (1913). Перший ректор (1924-1930) Київського художнього ін-ту, його викладач (1930-1933, 1945-1948), водночас (1925-1931) – директор Київського музею західного та східного мистецтва, голова Вищої кінорепертуарної комісії при НКО УСРР (1926-1930). Репресований 1933 р. Реабілітований 1943 р.

⁵⁰ КСМ – Комуністична Спілка Молоді.

⁵¹ *Кулик Іван Юліанович (Ізраїль Юделевич)* (1897-1937) – український поет, партійно-державний діяч УРСР. Автор поетичних книжок, збірок оповідань та нарисів. Голова Оргкомітету СРПУ (1932-1934) та перший голова СРПУ. Репресований і розстріляний 1937 р. Реабілітований 1956 р.

⁵² *Первомайський Леонід Соломонович* (Гуревич Ілля Шльомович) (1908-1973) – український поет і прозаїк.

⁵³ *Ткачук Іван Васильович* (1891-1948) – український письменник. Автор збірок оповідань і нарисів. Учасник першої світової війни. Член Спілки “Західна Україна”, її секретар. Репресований 1933 р. у “справі” “УВО”. Реабілітований 1957 р.

⁵⁴ На документі зазначено: “Выписан ордер на освобод[ение]. 25/3. (Підпис нерозбірливий)” і далі: “Ор[дер] /№/ 309. 25/III.”

⁵⁵ ОО – Особливий відділ (“особый отдел”).

⁵⁶ На документі у верхньому лівому куті резолюція: “К след[стенному] делу. *Ракита*”.